

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ БАЛАНСУ

Викладено підходи і можливі напрями застосування комп'ютерних технологій в аудиторській діяльності, шляхи комп'ютеризації прийомів контролю при проведенні аудиторських перевірок

Постановка проблеми. Застосування комп'ютерних технологій надає нові можливості для розвитку і оптимізації бізнес-процесів, сприяє скороченню витрат, підвищенню продуктивності праці, ефективному використанню ресурсів, підвищенню якості управління бізнесом і надання послуг. Інформаційні технології слід розглядати як потужний засіб вирішення бізнес-завдань і досягнення бізнес-цілей. Вагоме значення комп'ютерні технології відіграють і в аудиті. Для аудитора обробка економічної інформації за допомогою комп'ютера надає можливість збільшити ефективність аудиторської роботи, зменшивши при цьому витрати, а також сприяє зменшенню кількості даних, що обробляються вручну, внаслідок чого у аудитора з'являється час для детальнішої перевірки документів.

Голова правління ЗАТ "Карпати-інвест" С. Петрук стверджує наступне: "У мене зараз на столі лежить не тільки баланс підприємства, яке ми плануємо купити... У нас є фахівці, які за допомогою комп'ютерних програм роблять поглиблений аудит підприємства. Ми бачимо його динаміку..." [6]. Розгляд питань особливостей комп'ютеризації процесу аудиту на сьогодні є виключно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На жаль, в Україні спеціалізованої літератури з питань автоматизації контролю та аудиту досить мало. Окремі питання автоматизації контролю та аудиту розглядалися в працях С.В. Бардаша [1], В.П. Завгороднього [5], С.В. Івахненкова [7], А.М. Романова та

Б.Є. Одинцова [9, 10], В.В. Скобари та А.В. Скобари [11], М.М. Шигун [13].

В Україні питаннями використання комп'ютерної техніки в процесі незалежного господарського контролю також займалися такі вчені як М.Т. Білуха [2], Ф.Ф. Бутинець [3], Г.М. Давидов [4], Л.П. Кулаковська [8], Б.Ф. Усач [12]. На відміну від вітчизняної практики аудиту, у світовій практиці питанням застосування інформаційних технологій приділяють більшу увагу, зокрема, професійні організації. Це підтверджує постійне оновлення Міжнародних стандартів аудиту, що видаються Міжнародною федерацією бухгалтерів, в яких найбільших змін зазнають саме стандарти і положення про міжнародну аудиторську практику, що стосуються комп'ютеризації аудиту (МСА 401, 1001, 1002, 1003, 1008, 1009, 1013).

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років значно зріс інтерес до застосування комп'ютерних технологій в процесі аудиту. Комп'ютеризація аудиту надає можливість розширити сферу аудиторської перевірки, збільшити кількість проведених процедур; знижує ризик аудитора, пов'язаний з вибірковою перевіркою; є зручною у користуванні: надає можливість одночасно працювати з багатьма документами та спостерігати, як зміна показників одного документа відображається на інформації інших, пов'язаних з ним. Застосування комп'ютерної техніки не змінює мети проведення аудиторських процедур, проте суттєво впливає на методологію аудиту.

Комп'ютерні інформаційні технології в аудиті балансу можна застосовувати у наступних випадках:

1) під час проведення аудиту балансу підприємств, що використовують комп'ютерні облікові системи (в ході перевірки балансу, взаємоув'язки показників звітності, розрахунку фінансових коефіцієнтів і аналізу фінансового стану господарюючого суб'єкта, що перевіряється);

2) під час використання аудиторами в своїй діяльності комп'ютерів і відповідного

програмного забезпечення (для проведення перевірки змісту господарських операцій, перевірки достовірності облікових даних, порівняння їх з фактичними показниками, здійснення аналізу, документального оформлення виявлених відхилень).

У першому випадку аудит може проводитись як із застосуванням інформаційних технологій, так і без них, а в другому випадку із застосування як паперових, так і автоматизованих облікових систем (рис. 1).

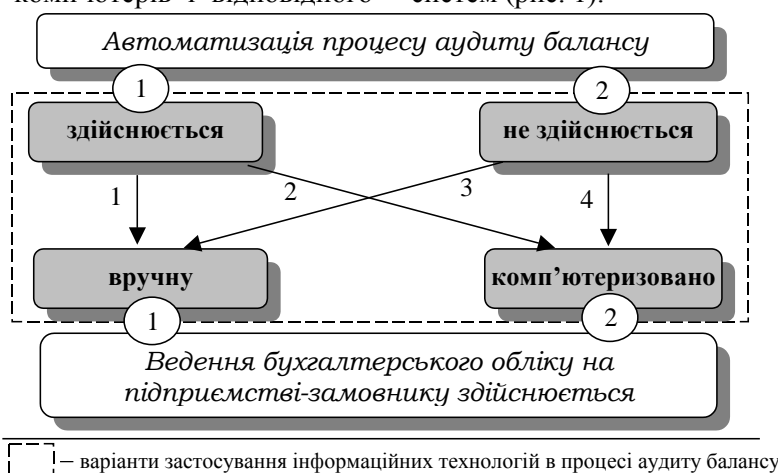

Рис. 1. Застосування інформаційних технологій в процесі аудиту балансу

При здійсненні аудиту в умовах комп'ютерної обробки даних зберігається його мета, завдання, основні елементи методології. Середовище комп'ютерної обробки даних вносить значні зміни до системи джерел інформації про об'єкти аудиту, суттєво впливає на процес вивчення аудитором системи обліку та засобів внутрішнього контролю господарюючого суб'єкта.

Застосування комп'ютерних технологій ставить перед аудитором ряд проблемних питань: з якої ділянки обліку почати перевірку, в якому напрямі її продовжувати і де закінчити, що гарантувало б мінімальну ймовірність пропуску відхилень в обліку господарюючого суб'єкта; якою є надійність формалізованих прийомів контролю, що застосовуються в ході перевірки; які способи і прийоми перевірки слід застосовувати в тому чи іншому випадку; який підхід (індуктивний чи дедуктивний) застосовувати в ході перевірки; як узагальнювати отримані

результати і як враховувати їх вплив на прийняття рішень за наслідками аудиту. Перераховані питання є складними, причому достатніх та обґрунтованих відповідей на них поки що немає.

При комп'ютеризації аудиторської діяльності найбільша проблема полягає у необхідності приведення даних, що перевіряються, до формату, який сприймається програмою аудитора. Та формалізація, що здійснюється в стандартах аудиту, недостатньо відображає такий творчий процес, як аудит, таким чином, щоб у підсумку мати алгоритми для комп'ютерної автоматизації, і при цьому не втратити якість перевірок.

Комп'ютеризація обліку суттєво впливає на проведення аудиту, однак і сам комп'ютер може стати інструментом аудитора, що дає змогу не тільки скоротити час та заощадити кошти при проведенні аудиту, а й провести більш детальну перевірку і скласти якісний аудиторський висновок.

В аудиторських фірмах персональні комп'ютери можуть використовуватися як для проведення аудиту економічних суб'єктів, так і для автоматизації управлінських робіт самої аудиторської організації. При цьому використання комп'ютерів в аудиті навіть без застосування спеціалізованого програмного забезпечення може включати такі види робіт:

- виконання розрахунків, друк типових форм аудиторських документів тощо;
- використання нормативно-правової довідкової бази в електронному вигляді;

- виконання запитів до електронної бази даних, сформованої в КСБО;
- перевірка окремих розрахунків, виконуваних на різних ділянках обліку КСБО;
- формування реєстрів бухгалтерського обліку й альтернативного балансу з використанням електронної бази даних клієнта;
- проведення комплексного аналізу фінансового стану економічного суб'єкта.

Наприклад, виконання запитів до електронної бази даних, сформованої в комп'ютері, має наступний вигляд (рис. 2).

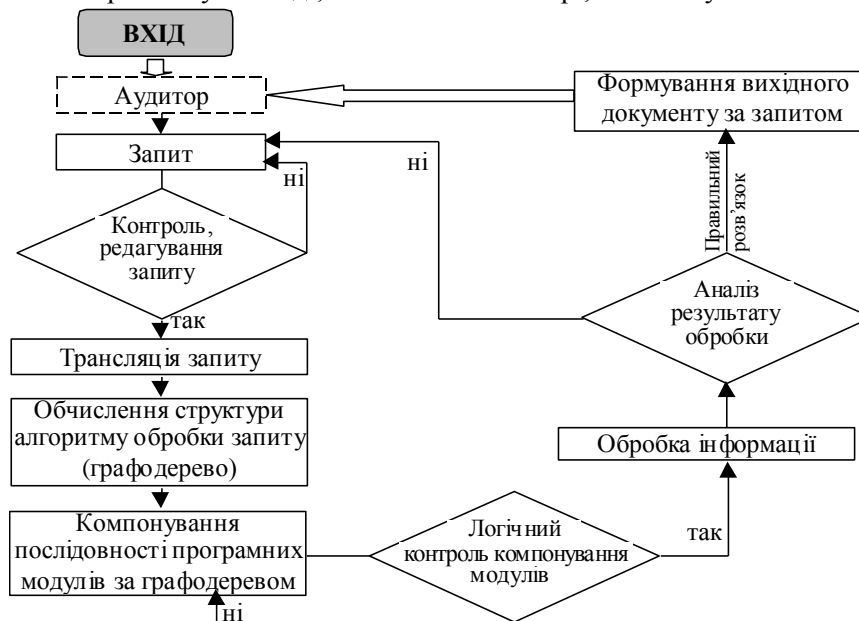

Рис. 2. Структурна схема алгоритму діалогового спілкування аудитора з комп'ютером

Принципову структурну схему алгоритму діалогового спілкування аудитора з комп'ютером подано на рис. 2. Аудитор формує запит і направляє з автоматизованого робочого місця (АРМ) в комп'ютері, який за спеціальною програмою контролює його коректність і редагує для обробки на комп'ютері. Далі, як видно з поданої структурної схеми алгоритму, здійснюються компонування послідовності програмних модулів, логічний контроль цього компонування, генерація пакета програм обробки даних, включення диспетчера обробки інформації на комп'ютері, аналіз результатів обробки, видача вихідного документа за запитом аудитора.

Використання діалогового режиму спілкування з комп'ютером ґрунтується на

формуванні запитів аудитора, тобто вмінні правильно скласти алгоритм і поставити задачу. При цьому необхідно володіти хоча б загальними відомостями про можливість обчислювальної машини.

Міжнародними нормами аудиту розроблено рекомендації щодо ведення робочої і звітної документації, які передбачають ведення вручну записів у чернетках, потім переписування у звіт, висновок тощо. В сучасних умовах функціонують техноробочі програми різних версій, орієнтовані на виконання аудиторських досліджень на персональному комп'ютері.

Виявлені аудитором недоліки у діяльності підприємства, яке перевіряється, за стандартними програмами обробляються і узагальнюються відповідно до завдання, поставленого замовником.

Звичайний програміст не може розробити програмне забезпечення, яке б могло задовольнити будь-які потреби аудитора, а для здійснення супроводження програмних розробок відсутні досвідчені фахівці з питань господарського контролю.

Комп'ютеризація аудиторської діяльності передбачає побудову комп'ютерних контролюючих систем. На жаль, на сьогодні практично відсутні теоретичні рішення в області комп'ютеризації аудиту як такого, адже це вимагає перегляду основ автоматизації прийомів і способів контролю.

Застосування комп'ютерних технологій в ході аудиту дозволить аудиторам користуватись автоматизованими прийомами контролю, серед яких алгоритмічний контроль; рахунковий контроль з отриманням контрольних підсумків; балансовий спосіб

рахункового контролю; застосування матричних моделей; порівняння однойменних показників, отриманих з різних джерел; прийоми оберненого перерахунку; способи підстановок, кореляційних зв'язків, контроль за відхиленнями. Використання наведених прийомів дає можливість швидко виявити протиріччя у показниках первинних документів, нормативно-довідниковій інформації тощо.

При використанні автоматизованих пристроїв при аудиті балансу інструменти контролю можна поділяти на програмні засоби контролю і перевірочні дані [7, 13] (рис. 3).

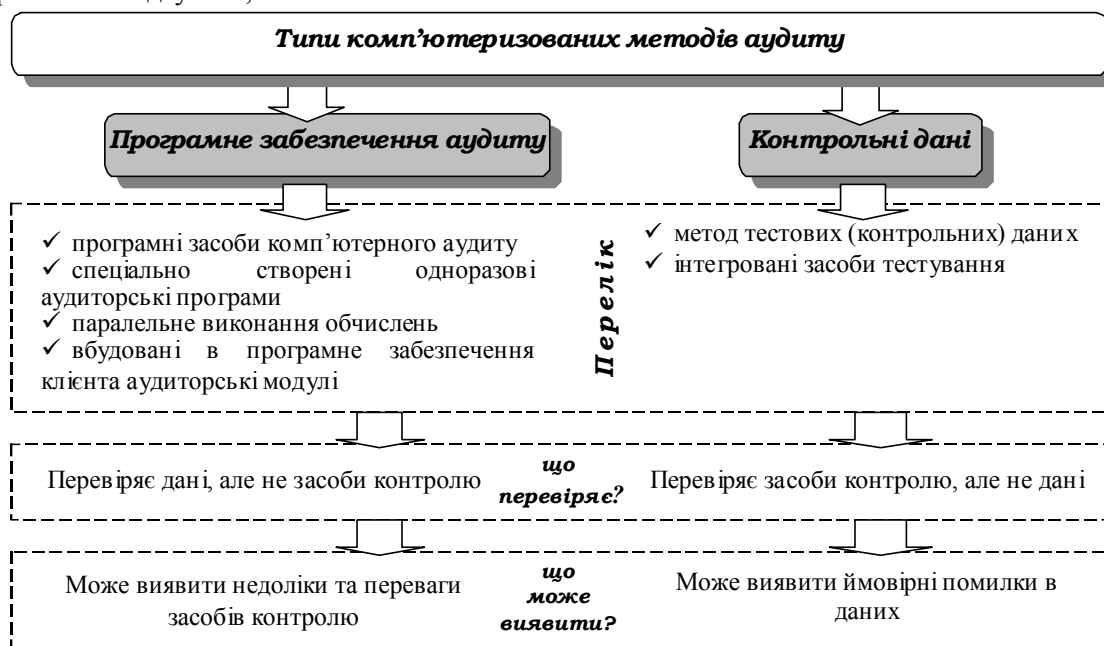

Рис. 3. Основні типи комп'ютеризованих методів аудиту

Програмні засоби можуть використовуватись для перевірки змісту комп'ютерних файлів підприємств і дозволяють здійснити: перевірку та аналіз записів на основі критеріїв їх якості, повноти, відповідності і правильності; перевірку виконаних розрахунків; співставлення даних різних файлів з метою виявлення невідповідностей у показниках; отримання статистичної і нестатистичної вибірки даних при застосуванні вибіркового

способу дослідження; доступ до даних, що зберігаються лише на електронних носіях, впорядкування, групування і сортування показників за різними ознаками (датою, сумою, алфавітом, змістом).

Перевірочні (контрольні) дані використовуються аудитором з метою перевірки фактичних показників підприємства або ж контрольних даних. Контрольні дані вводяться до системи обробки з метою перевірки правильності

функціонування програмного забезпечення бухгалтерського обліку підприємства. Аудитору бажано мати набір даних і заздалегідь визначені на їх основі результати (контрольні приклади). Контрольні дані, як правило, мають невеликий обсяг і не вимагають багатогодинного введення їх до системи підприємства, але при цьому охоплюють якомога більший спектр видів господарських операцій.

Перевірка комп'ютерної системи обробки даних господарюючого суб'єкта із заздалегідь підготовленими контрольними прикладами, як показує практика, є більш ефективною у порівнянні з перевіркою на основі даних самого підприємства. Однак застосування перевірочних даних аудитором вимагає узгодження з керівництвом підприємства і не повинно заважати його

нормальній роботі. Автоматизоване виконання прийомів аудиту вимагає наявності відповідного програмного забезпечення.

На сьогодні програмне забезпечення аудиторської діяльності може бути представлено двома основними групами:

- пакетами прикладних програм загального і проблемно-орієнтованого призначення;
- спеціалізованими інформаційними системами контролю.

Аудитор в процесі проведенні аудиту може виявити причини виникнення помилок в звітності різного рівня та різного призначення.

Детально послідовність проведення аудиту в комп'ютерному середовищі можна зобразити наступним чином (рис. 4).

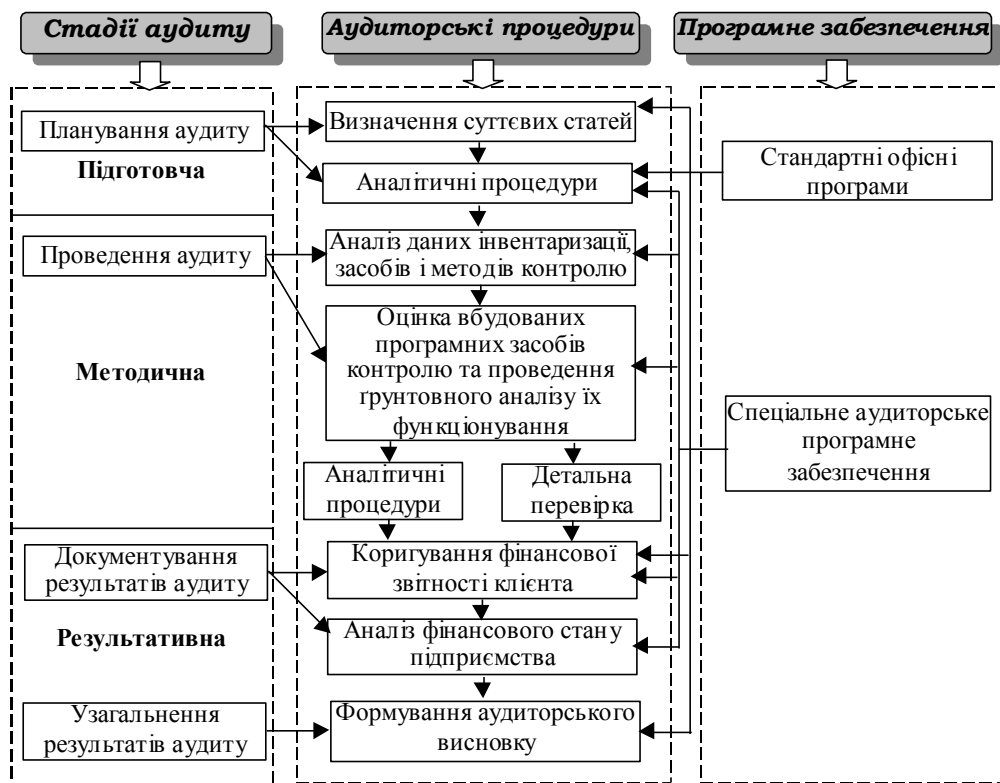

Рис. 4. Послідовність проведення аудиту балансу в комп'ютерному середовищі

Аудитор зобов'язаний виявити слабкі місця контролю інформаційної системи – розглянути як апаратні, так і програмні засоби контролю, а також організаційні заходи, наприклад перевірку цілісності даних і відсутність комп'ютерних вірусів.

Не дивлячись на те, що сьогодні розроблено і використовується значна кількість комп'ютерних програм з автоматизації бухгалтерського обліку, до цього часу немає окремого програмного продукту, призначеного для автоматизації аудиторської діяльності. Відсутність комп'ютерних програм, в яких були б

реалізовані ті чи інші принципи автоматизації аудиту свідчить про те, що ці принципи поки що далекі від їх практичного використання. Зі сказаного видно, що необхідність у розробці програмного забезпечення дійсно існує. Це обумовлено сучасними вимогами середовища контролю і підтверджено спробами окремих аудиторських фірм розробити спеціалізовані інформаційні системи, орієнтовані на внутрішню регламентацію аудиторської діяльності із застосуванням внутрішньофірмових стандартів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні перед аудитором постала нагальна потреба наближення до суцільної комп'ютеризації проведення аудиту, що обумовлено НТП і використанням інформаційних технологій при веденні бухгалтерського обліку на підприємствах.

Пропонуємо розробити гнучку програму суцільної комп'ютеризації проведення аудиту на основі табличного редактора Microsoft Excel, що забезпечить оптимальне поєднання таких критеріїв як ціна і якість (за умови значних масштабів діяльності аудиторської фірми та окупності програми). При аудиті балансу тісна інтеграція з табличним редактором Excel дозволить аналізувати і готувати бази пробних балансів. Зручність імпорту дозволить переносити комп'ютеризований пробний баланс клієнта прямо в програму. Обов'язкові вимоги, які повинні висуватися до даної програми, – це наявність розвинених засобів контролю операцій, підвищена гнучкість, ергономічність, зв'язок на рівні баз даних з бухгалтерськими програмами.

Інформаційне забезпечення рекомендується створювати у формі бази оперативних даних, що складаються з переліку файлів. Файли містять звітність за різні періоди. Окрім бази оперативних даних, можна використовувати довідкові дані з контролюючої частини системи. Наведений склад системи забезпечує економічний аналіз показників балансу і інших форм звітності, виведення облікової інформації за заданими параметрами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бардаш С.В. Інвентаризація: теорія, практика, комп'ютеризація. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 372 с.
2. Білуха М.Т. Аудит у бізнесі: Посібник для бізнесменів. – Дніпропетровськ: “Преском”, 1994. – 240 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Аудит і ревізія господарської діяльності. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 416 с.
4. Давидов Г.М. Аудит: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 363 с.
5. Завгородній В.П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу і аудиту. – К.: А.С.К., 1998. – 768 с.
6. ЗАТ “Карпати-інвест”: Взяття інвестиційної Говерли // Галицькі контракти, 2001.
7. Івахненко С.В. Комп'ютерний аудит: контрольні методики і технології. – К.: Знання, 2005. – 286 с.
8. Кулаковська Л.П. Основи аудиту. – К.: Каравела; Л.: Новий світ, 2002. – 500 с.
9. Романов А.Н., Одинцов Б.Е. Автоматизация аудита. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 336 с.
10. Романов А.Н., Одинцов Б.Е. Компьютеризация аудиторской деятельности: Учебн. пособие для вузов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 270 с.
11. Скобара В.В., Скобара В.В. Возможности EXCEL 7.0 для аудитора и бухгалтера. – 1998. – 208 с.
12. Усач Б.Ф. Аудит: Навч. посібник. – 2-ге вид. – К.: Знання-Прес, 2003. – 223 с.
13. Шигун М.М. Проблеми комп'ютеризації аудиторської діяльності. Незалежний аудит в Україні та міжнародний досвід. Збірник тез і текстів доповідей на міжнародній науково-практичній конференції з аудиту. – К., 2003. – 185 с. – С. 98 – 102.

СУШКО Дмитро Сергійович – аспірант Державної академії статистики, обліку і аудиту

Наукові інтереси:

- теорія бухгалтерського обліку;
- теорія та практика аудиту